

ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือน ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ: กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Economic and Social Security of International Migrant Worker Households: A Case of the Northeast

ดุษฎี อายวัฒน์¹

ปิยพงษ์ บุญกว้าง²

Dusadee Ayuwat¹

Piyapong Boonkwang²

^{1,2} สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2} Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและระดับความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรในการวิจัย คือ ครัวเรือนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีแรงงานย้ายถิ่นระหว่างประเทศในระยะ 5 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2553-2558) ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ชัยภูมิ และขอนแก่น ซึ่งมีสถิติการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากที่สุดสามลำดับแรกของภูมิภาคนี้ จำนวน 428 ครัวเรือน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีค่าความเชื่อถือได้ 0.87 เก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2558 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา

ผลวิจัยพบว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 77.8 ในขณะที่มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 14.5 เท่านั้น ที่มีระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับสูง และพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับความมั่นคงด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน คิดเป็นร้อยละ 53.5

ในขณะที่อีกร้อยละ 45.8 ของครัวเรือนมีระดับความมั่นคงด้านสังคมในระดับสูง จะเห็นได้ว่าครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นมีความมั่นคงด้านสังคมในระดับสูง เป็นสัดส่วนที่สูงกว่า ครัวเรือนของแรงงานที่มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับสูง เมื่อเปรียบเทียบร้อยละของค่าเฉลี่ยความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนพบว่า ระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ มีร้อยละเพียง 88.05 ซึ่งต่ำกว่า ระดับความมั่นคงด้านสังคมที่มีร้อยละ 93.28

คำสำคัญ : ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ, ความมั่นคงด้านสังคม, ครัวเรือนย้ายถิ่น, การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

Abstract

This research focused on both the economic security level and the social security level of the international migrant worker households in the northeastern part of Thailand. This research attempted to describe the economic security and social security of the northeast labour households where members migrated to work abroad. The quantitative research method was performed with 428 households in the Northeast with overseas migrant labourers during the 5 year period from 2010 to 2015. The sample was migrant households in Udonthani, Chaiyaphum, and Khon Kaen, where international migration existed within the recent five-year period from 2010 to 2015, the three provinces with the highest number of migrant labourers. The research instrument, the interview schedule, was reliable at 0.87 level. The data were collected from January to March, 2015 and analysed based on descriptive statistics.

The results of this research indicated that the majority of the migrant worker households, or 77.8%, were considered to be at the middle economic security level, while only 14.5% were at the high level; and 53.5% of households were at the middle level of the social security level, while 45.8% were at the high level. It is noticeable that the migrant worker households with the high level of social security have the higher compared ratio than the households with the high level of economic security. When comparing the average values between the economic security level and social security level, the study found that the economic security level has only 88.05%, which is lower than the social security of 93.28%.

Key words: economic security, social security, migrant households, international migration

บทนำ (Introduction)

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมทุกระดับ ผลจากการพัฒนาประเทศในยุคแรกได้ก่อให้เกิดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภายในประเทศเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในเขตเมืองที่พบว่าความเจริญทางด้านวัตถุมิมากขึ้น ในขณะที่ความเจริญในเขตเมืองมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ในภาคเกษตรกรรมกลับล้มเหลว เพราะจำนวนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ลดลงเรื่อยๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547) ทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง ต่อมาแบบแผนการย้ายถิ่นจึงมีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น เช่น จากชนบทสู่เมือง เมืองสู่ชนบท เมืองสู่เมือง และย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) การย้ายถิ่นออกจากชนบทได้พัฒนามาสู่การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ซึ่งได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่าผู้มียื่นความประสงค์ไปทำงานต่างประเทศปี พ.ศ. 2556 มีถึง 132,442 คน เป็นเพศชาย 102,605 คน คิดเป็นร้อยละ 77.47 และเพศหญิง 29,837 คน คิดเป็นร้อยละ 22.53 (สำนักงานบริหารแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2556) ผลจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศนี้ ทำให้สามารถนำเงินเข้าสู่ประเทศจำนวนมากเฉลี่ยถึงปีละ 66,161.1 ล้านบาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555)

แม้ว่าการย้ายถิ่น จะเป็นยุทธวิธีการดำรงชีพอย่างหนึ่งของคนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดุษฎี อายุวัฒน์, 2549) และครัวเรือนก็ได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย ทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมการทำงาน และการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางของแรงงานย้ายถิ่น (ดุษฎี อายุวัฒน์ และพรเพ็ญ ปานคำ, 2552) หากแรงงานย้ายถิ่นมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตไม่ดี โอกาสที่จะประสบความล้มเหลวก็มีมาก ซึ่งย่อมกระทบต่อครัวเรือนในถิ่นต้นทาง จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของแรงงานย้ายถิ่นทั้งพฤติกรรมการใช้ชีวิตและพฤติกรรมการทำงานมีผลต่อความสำเร็จของแรงงานย้ายถิ่นซึ่งส่งผลถึงครัวเรือนแรงงานด้วย เพราะการไปทำงานต่างประเทศแรงงานต้องทั้งครัวเรือนไปเป็นระยะเวลา 3-5 ปี ตามสัญญาจ้างงาน จึงกล่าวได้ว่าความสำเร็จของแรงงานย้ายถิ่นส่งผลให้ครัวเรือน

ที่อยู่ถิ่นต้นทาง ได้รับโอกาสด้านเศรษฐกิจและสังคมอยู่ไม่น้อย ดังนั้นในบทความนี้ จึงมุ่งชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นที่ไปทำงานต่างประเทศ มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมเป็นอย่างไร เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objective)

เพื่อศึกษาความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงาน ต่างประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย

3. แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review)

ในการวิจัยนี้ ได้ทบทวนเอกสาร 2 ประเด็นหลัก คือ ความมั่นคงของมนุษย์ และการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความมั่นคงของมนุษย์ : ความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์ นับว่ามีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิต Sabina Alkire (1997) อธิบายว่า ความมั่นคงของมนุษย์ คือการป้องกันภัยต่อสิ่งสำคัญของมนุษย์ทุกคนจากภัยคุกคาม ทั้งนี้ความมั่นคงของมนุษย์ พิจารณาได้หลายมิติ คือ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านสังคม ความมั่นคงด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านการศึกษา ความมั่นคงด้านสิทธิและความชอบธรรม ความมั่นคงด้านการเมือง และความมั่นคงด้านกฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549) ให้ความหมายของความมั่นคงในชีวิตของคนไทยว่าหมายถึง การมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครัวเรือนที่อบอุ่น มั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ และจากคำนิยามนี้ ได้กำหนดดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขและความมั่นคงในชีวิตของประชาชนไทย ประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัด คือ สุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ ชีวิตครัวเรือน สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการที่ดี

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ มีฐานคิดจากความสนใจระดับปัจเจก(Individual level) ซึ่งในการวิจัยได้ขยายฐานคิดไปสู่การวิจัยระดับครัวเรือน(Household) โดยประยุกต์แนวคิดข้างต้นมากำหนดนิยามว่า ความมั่นคงของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น หมายถึง การที่ครัวเรือนแรงงานได้ผลกระทบจากการที่มีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครัวเรือน อันจะทำให้เกิดความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น

ในการวิจัยนี้ให้นิยามว่า 1) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ครัวเรือนได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศ ส่งผลให้ครัวเรือนมีรายได้พอเพียง มีเงินออมของครัวเรือน และสามารถดำเนินกิจกรรมด้านอาชีพของครัวเรือนได้ อันเกิดจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของสมาชิกครัวเรือน และ 2) ความมั่นคงด้านสังคม หมายถึง การที่ครัวเรือนได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศ ส่งผลให้ครัวเรือนมีความปลอดภัย มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีในครัวเรือน ชุมชน อันเกิดจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของสมาชิกครัวเรือน

การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การย้ายถิ่น เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับภาวะเศรษฐกิจของถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทาง ควบคู่กับการเลือกสรร (Selective) บุคคล ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์คลาสสิก และนีโอคลาสสิก เสนอว่า การย้ายถิ่นเป็นผลจากความแตกต่างในอัตราจ้างระหว่างภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองและภาคเกษตรกรรมในชนบท (Bilsborrow, Oberi & Standing, 1984) ซึ่ง “ทฤษฎีรายได้ที่คาดหวัง” ของโตดาโร (Todaro, 1976) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การย้ายถิ่นระหว่างชนบทกับเมืองเป็นการตอบสนองของบุคคลต่อรายได้ที่คาดหวังจากการทำงาน (Expected Earnings) มากกว่าจะเป็นการตอบสนองต่อรายได้จากการทำงานที่แท้จริง (Actual Earnings) โดยผู้พร้อมที่จะย้ายถิ่นจะตัดสินใจจากโอกาสต่างๆ ในตลาดแรงงานและตัดสินใจย้ายเมื่อคาดว่าจะได้รับผลประโยชน์สูงสุดจากการย้ายถิ่น อันเป็นผลประโยชน์ที่คาดหวัง (Expected Gains) ซึ่งสามารถวัด

ได้ในรูปความแตกต่างของรายได้แท้จริง (Real Incomes) กับโอกาสในการจ้างงานที่แตกต่างกันระหว่างเมืองกับชนบท และความเป็นไปได้ที่จะได้งานทำในภาคเศรษฐกิจทันสมัยในเมือง โดยอายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์การทำงานของบุคคลเป็นตัวกำหนดผลประโยชน์ที่ได้รับ

ระยะหลังการศึกษาการย้ายถิ่นใช้แนวทฤษฎี “กลยุทธ์เพื่อการอยู่รอดของครัวเรือน” ซึ่งอยู่ในกลุ่ม ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ใหม่ของการย้ายถิ่น (New Economics Approaches) โดยมีสาระสำคัญว่า การย้ายถิ่น เป็นการตัดสินใจของกลุ่มหรือครอบครัว เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากโอกาสที่มีในแต่ละพื้นที่ทั้งในถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทาง โดยการกระจายแหล่งทรัพยากร (Resource Diversification) (Stark, 1991) โดยที่เขตเมืองเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งทรัพยากรที่ครัวเรือนเกษตรกรรมสามารถเก็บเกี่ยวได้สม่ำเสมอ (อย่างถาวร) หรือเป็นครั้งเป็นคราว ควบคู่กับการทำงานในที่ดินเกษตรในหมู่บ้าน เรียกได้ว่าการย้ายถิ่นเป็นกลยุทธ์เพื่อการอยู่รอด (Hugo, 1994) ครัวเรือนเป็นผู้ตัดสินใจจะจัดแบ่งแรงงานไปยังกิจกรรมและพื้นที่ต่างๆ เพื่อกระจายแหล่งรายได้และกระจายความเสี่ยง (Massey, et al., 1993) ในประเทศกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่ครัวเรือนคือหน่วยของการตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิต การลงทุน และการบริโภค จึงจัดแบ่งทรัพยากรแรงงานไปตามชนิดงานต่างๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตในระดับที่ต้องการ แต่สมาชิกครัวเรือนมีความสามารถ และทักษะแตกต่างกัน การจัดการแบ่งแรงงานจึงใช้ทุนมนุษย์ที่มีอยู่ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งการเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้สูงที่สุด และเพื่อให้ความเสี่ยงน้อยที่สุด เพราะครัวเรือนชนบทส่วนใหญ่อยู่ในระดับพอยังชีพ (Subsistence Level) และขาดผลผลิตส่วนเกิน (Surplus) ที่จำเป็นต่อการบรรเทาความล้มเหลว (Hugo, 1994)

สำหรับการศึกษาการย้ายถิ่นของแรงงานไปทำงานต่างประเทศ มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ผลกระทบจากการไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยใน 2 ประเด็นหลัก คือ ผลกระทบทางสังคม และผลกระทบทางเศรษฐกิจ ในประเด็นของผลกระทบทางสังคม มีผลการวิจัยชี้ว่า การที่แรงงานเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชนทั้งทางบวกและทางลบ โดยในทางลบ คือ การเหินห่างจากครอบครัว และส่งผลถึงความมั่นคงและเข้มแข็งของชุมชน (สุกัญญา เอมอิมรรวม

และฟ้ารุ่ง มีอุตร, 2545) จึงกล่าวได้ว่า การย้ายถิ่น เป็นวิธีการดำรงชีพอย่างหนึ่งของชาวชนบทอีสาน (ดุษฎี อายุวัฒน์, 2549) ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการไปทำงานต่างประเทศ มีผลการวิจัยของธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2544) ชี้ว่า แรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กลับจากการทำงานในต่างประเทศสามารถสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนได้ ทั้งนี้ยังพบว่า ผู้ที่เคยไปทำงานในต่างประเทศ เมื่อเดินทางกลับมาแล้วไม่มีหนี้สินมากกว่ามี และพอใจกับรายได้จากการไปทำงานต่างประเทศ และเพื่อนบ้านให้การยอมรับและเห็นด้วยกับการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ (สุกัญญา เออมิธรรม วชิร สังขรัตน์ อัจฉรา เจริญผล และจิตรดา การดี, 2545)

ดังนั้น บทความนี้จึงสนใจความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงาน ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ให้หน่วยการวิเคราะห์เป็นระดับครัวเรือน ประชากรในการวิจัย คือ ครัวเรือนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีแรงงานย้ายถิ่นระหว่างประเทศในระยะ 5 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2553-2558) ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ชัยภูมิ และขอนแก่น ครอบคลุม 31 หมู่บ้าน ซึ่งมีสถิติการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากที่สุดสามลำดับแรกของภูมิภาค จำนวน 428 ครัวเรือน

เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือน ได้แก่ ขนาดครัวเรือน จำนวนสมาชิกวัยพึ่งพิง อาชีพหลัก ที่ดินทำกิน รายได้รวมเฉลี่ยต่อปี เงินออมต่อเดือน หนี้สินรวม และหนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อไปทำงานต่างประเทศ 2) ข้อมูลทั่วไปของแรงงานย้ายถิ่นของครัวเรือน ได้แก่ เพศ อายุ ประเทศถิ่นปลายทาง ที่ไปทำงาน จำนวนปีที่มีประสบการณ์ทำงานต่างประเทศ ลักษณะงานที่ทำในถิ่นปลายทาง และจำนวนเงินส่งกลับมายังครัวเรือน 3) ข้อคำถามความมั่นคงของครัวเรือน แรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศประเด็นความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ 13 ข้อประกอบด้วยประเด็น การใช้จ่ายเงินเพื่อการลงทุน ข้ออุปสรรคการเกษตร สิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต การชำระหนี้ การออม มาตรการกำหนดการใช้จ่ายของสมาชิก การนำเงินไปต่อยอดทำธุรกิจ และความมั่นคงด้านสังคม 13 ข้อประกอบด้วยประเด็น การช่วยเหลือ

เลี้ยงดู พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง การอบรมสั่งสอนลูกหลาน การเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับ การไปทำงานต่างประเทศ การติดต่อพูดคุยเรื่องการทำงานเพื่อให้กำลังใจ การติดต่อพูดคุยเรื่องความเป็นอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน แบบสัมภาษณ์ได้ถูกตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน และเมื่อทดลองใช้ (Pre-test) แล้วหาค่าความเชื่อถือได้ทั้งชุดตามสูตร Cronbach's alpha ได้ค่า 0.87 ซึ่งยอมรับได้ จึงนำไปเก็บข้อมูลครัวเรือนที่เป็นประชากรในการวิจัยนี้

ในการวิจัยนี้ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ กำหนดคำตอบจากพฤติกรรมครัวเรือนแรงงานเป็น 4 ระดับ คือ ปฏิบัติประจำ ปฏิบัติบ่อยครั้ง ปฏิบัตินาน ๆ ครั้ง และไม่เคยปฏิบัติเลย ให้ค่าคะแนนเป็น 3 2 1 และ 0 ตามลำดับ ทำให้ระดับการวัดตัวแปรทั้งสองนี้ เป็นระดับอันตรภาคชั้น (Interval Scale) แล้วจึงได้จัดกลุ่มค่าคะแนนจากคะแนนรวม โดยอิงกลุ่มคือ (1) กลุ่มระดับความมั่นคงสูง (2) กลุ่มระดับความมั่นคงปานกลาง และ (3) กลุ่มระดับความมั่นคงต่ำ

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้คำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย โดยดำเนินการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน โดยได้สร้างบรรยากาศการสัมภาษณ์ที่เป็นกันเองเพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย สัมภาษณ์ด้วยท่าทีสุภาพ เป็นกันเอง และให้เกียรติผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งแจ้งผู้ให้ข้อมูลทราบว่าจะสามารถยุติการสัมภาษณ์ได้ทุกเมื่อ รวมถึงอธิบายว่าข้อมูลที่ได้อาจได้รับการปกป้องเก็บไว้เป็นความลับ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม 2558 ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics)

ผลการวิจัย (Finding)

ผลการวิจัย ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะสำคัญของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ไปทำงานต่างประเทศ 2) คุณลักษณะสำคัญของแรงงานย้ายถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ไปทำงานต่างประเทศ 3) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ไปทำงานต่างประเทศ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะสำคัญของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

ผลการวิจัย พบว่า ครัวเรือนแรงงานส่วนใหญ่มีขนาดครัวเรือน 5 คน มากถึงร้อยละ 43.7 โดยมีสมาชิก วัยพึ่งพิงอยู่ระหว่าง 1-3 คนต่อครัวเรือนถึงร้อยละ 75.7 ครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา มากถึงร้อยละ 87.4 แสดงให้เห็นว่า พื้นฐานครัวเรือนของแรงงานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และมีความชำนาญในการทำงานในภาคเกษตรกรรม ครัวเรือนส่วนใหญ่มีที่ดินทำกิน 6 - 10 ไร่เท่านั้น ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้รวมเฉลี่ยต่อปีระหว่าง 300,001 – 600,000 บาท ร้อยละ 84.6 (Mean = 403,264.48 S.D. = 113,148.21) ครัวเรือนมีเงินออมในแต่ละเดือน ระหว่าง 30,000 – 60,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.9 เป็นที่น่าสังเกตว่า ครัวเรือนมีหนี้สินรวมมากกว่า 125,000 บาทต่อครัวเรือน และที่มีหนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อไปทำงานต่างประเทศของแรงงาน มากกว่า 50,001 บาทขึ้นไป ถึงร้อยละ 45.8 ทั้งนี้ ครัวเรือน ร้อยละ 87.4 มีแรงงานย้ายถิ่น 1 คนที่ไปทำงานต่างประเทศ

2. คุณลักษณะสำคัญของแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของครัวเรือน

ผลการวิจัย พบว่า แรงงานของครัวเรือนส่วนใหญ่ที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ อายุระหว่าง 31-40 ปี ร้อยละ 47.0 ซึ่งเป็นวัยแรงงานที่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ประเทศปลายทางสำคัญของแรงงาน ได้แก่ กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สิงคโปร์ มาเลเซีย และบรูไน) และเอเชียตะวันออก (ไต้หวัน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น) มีจำนวนมากร้อยละ 64.0 นอกจากนี้ พบว่า ร้อยละ 52.8 เป็นแรงงานที่เคยไปทำงานต่างประเทศมาแล้วมากกว่า 3 ปี โดยทำงานในกลุ่มงานเกษตรกรรม มากถึงร้อยละ 68.2 เป็นที่น่าสังเกตว่า ร้อยละ 74.3 ของแรงงานได้ส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือนในถิ่นต้นทางเฉลี่ยน้อยกว่า 25,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้จำนวนเงินส่งกลับเฉลี่ยที่ครัวเรือนได้รับคือ 24,187.1 บาทต่อเดือน (S.D. = 5,569.7) โดยเงินส่งกลับของบางครัวเรือน สูงสุดถึง 40,000 บาทต่อเดือน

3. ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือน แรงงานย้ายถิ่น ไปทำงานต่างประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการวิจัยพบว่า ระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ มีระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 77.8 และมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 14.5 เท่านั้น ที่มีระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับสูง โดยค่าเฉลี่ยของคะแนนความมั่นคงด้านเศรษฐกิจเท่ากับ 30.8 (S.D = 1.67) จากคะแนนสูงสุด 35 ส่วนระดับความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นครึ่งหนึ่งมีระดับความมั่นคงด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 53.5 ในขณะที่อีกร้อยละ 45.8 ของครัวเรือนมีระดับความมั่นคงด้านสังคมในระดับสูง โดยมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความมั่นคงด้านสังคมเท่ากับ 36.3 (S.D = 1.13) จากคะแนนสูงสุด 39.0 (ตารางที่ 1) จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นมีความมั่นคงด้านสังคมในระดับสูง เป็นสัดส่วนที่สูงกว่า ครัวเรือนของแรงงานที่มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับสูง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้คุณค่ากับการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และเห็นว่าการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเป็นประสบการณ์ที่น่าயกย่อง (ดุชะฎี อายุวัฒน์ และ ภัทระ แสงไชยสุริยา, 2550) ซึ่งมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบร้อยละของค่าเฉลี่ยคะแนนระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและระดับความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือน พบว่า ระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ มีร้อยละเพียง 88.05 ซึ่งต่ำกว่า ระดับความมั่นคงด้านสังคมที่มีร้อยละ 93.28 (ตารางที่ 1) แสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นได้รับการยอมรับจากชุมชน หรือสังคมมากยิ่งขึ้น จากการที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ อาจเป็นเพราะค่านิยมในสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนั้นการที่ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมีความมั่นคงด้านสังคมในสัดส่วนที่สูงนั้น อาจเป็นเพราะการมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลมาจากการมีทุนทรัพย์ในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ดังนั้น หากครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไม่มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ อาจจะส่งผลให้ไม่มีความมั่นคงด้านสังคมต่อไป ผลการวิจัยนี้ บ่งชี้ว่าการย้ายถิ่นเป็นเรื่องสำคัญของครัวเรือน สอดคล้องกับการศึกษาของ Schrieder and Knerr (2000) ที่ชี้ว่า การย้ายถิ่น เป็นบทบาทหนึ่งที่เหมาะสมเข้ากับการผลิตของครัวเรือนขนาดเล็กในประเทศกำลังพัฒนาและมีรายได้ต่ำ

ตารางที่ 1 ร้อยละของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในภาคตะวันออก
เฉิยเหนือ จำแนกตามระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ และระดับความ
มั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น

ระดับความมั่นคงของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น	ร้อยละ
ระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น	
ระดับต่ำ (ระหว่าง 25 - 28 คะแนน)	7.7
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 29 - 32 คะแนน)	77.8
ระดับสูง (ระหว่าง 33 - 35 คะแนน)	14.5
รวม	100.0 (428)
Mean = 30.8 S.D. = 1.67 Min = 25.0 Max = 35.0	
ร้อยละของค่าเฉลี่ยจากคะแนนสูงสุด = 88.1	
ระดับความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น	
ระดับต่ำ (ระหว่าง 31 – 33 คะแนน)	0.7
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 34 - 36 คะแนน)	53.5
ระดับสูง (ระหว่าง 37 - 39 คะแนน)	45.8
รวม	100.0 (428)
Mean = 36.3 S.D. = 1.13 Min = 32.0 Max = 39.0	
ร้อยละของค่าเฉลี่ยจากคะแนนสูงสุด = 93.3	

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนสามารถนำเงินส่งกลับไปต่อยอดอาชีพเสริมของครัวเรือน เช่น เปิดร้านขายของชำ เพื่อเพิ่มรายได้ของครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 95.8 ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่น ได้ชำระหนี้สินจากการประกอบอาชีพในภาคเกษตรของครัวเรือน เป็นประจำ คิดเป็นร้อยละเพียง 55.8 และพบว่า ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นได้ชำระหนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อไปทำงานต่างประเทศ คิดเป็นร้อยละ 95.6 ซึ่งเป็นสัดส่วนพอๆ กับที่ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่น ได้เปิดบัญชีในชื่อของแรงงานเพื่อเก็บเงินให้กับแรงงาน คิดเป็นร้อยละ 94.9 เป็นที่น่าสังเกตว่า ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 99.8) ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือนได้ เช่น โทรศัพท โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า ฯลฯ ขณะที่ม่ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นซื้อเทคโนโลยีสำหรับใช้ในภาคเกษตร เช่น เครื่องสูบน้ำ รถไถนาเดินตาม ฯลฯ เพียงร้อยละ 54.2 (ตารางที่ 2) จึงกล่าวได้ว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น ได้รับผลจากการไปทำงานต่างประเทศ

ของสมาชิกครัวเรือน เพียงการมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบันดีขึ้นจากการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตและความสะดวกในเรื่องการทำอาชีพเกษตรเท่านั้น แต่มิได้นำมาสู่การลงทุนด้านการอาชีพเพื่อสร้างอาชีพใหม่ในระยะยาวเท่าที่ควร

สำหรับความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น มีรายละเอียดที่น่าสนใจพบว่า ครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น โดยการร่วมบริจาคเงินและสิ่งของให้ชุมชน และครัวเรือนได้ช่วยเหลือเลี้ยงดู พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ตลอดจนลูกหลานของแรงงานในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละเท่ากับ คือ 99.8 และสมาชิกในครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นได้ติดต่อพูดคุยเรื่องการทำงานในถิ่นปลายทางเพื่อให้กำลังใจแรงงานเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 86.2 อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนไม่น้อย เพราะพบว่าครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นได้เป็นที่ปรึกษาให้กับคนในชุมชนที่หาข้อมูลก่อนการตัดสินใจไปทำงานต่างประเทศ เช่น ข้อมูลการทำงาน การใช้ชีวิตในถิ่นปลายทาง อาหารการกิน การปรับตัว ฯลฯ คิดเป็นร้อยละถึง 96.7 (ตารางที่ 2) การที่ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นได้รับการยอมรับจากชุมชนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า สังคมชนบทได้ให้ความสำคัญกับการเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงาน ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นที่มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจน้อย อาจจะไม่มีความมั่นคงด้านสังคมตามไปด้วย เพราะไม่มีทุนไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเพราะลูกไปทำงานแล้วไม่ประสบความสำเร็จ

ตารางที่ 2 ร้อยละของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ และความมั่นคงด้านสังคม

ข้อความ	ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นภาพรวม (N=428)			
	ปฏิบัติ			
	ประจำ	บ่อยครั้ง	นาน ๆ ครั้ง	ไม่เคย
ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ				
1. ครัวเรือนของท่านมีรายได้เพียงพอต่อการไปเที่ยวพักผ่อน (*)	0.0	0.0	37.9	62.1
2. ครัวเรือนสามารถนำเงินส่งกลับไปต่อยอดอาชีพเสริมของครัวเรือน เช่น เปิดร้านขายของชำ เพื่อเพิ่มรายได้ของครัวเรือน	32.7	63.1	4.0	0.2
3. ครัวเรือนของท่านสามารถซื้อประกันชีวิตเพื่อเป็นเงินออมสะสมแก่สมาชิกในครัวเรือน	1.9	18.5	69.9	9.8
4. ครัวเรือนของท่านมีการออมเงินของสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น	87.9	12.1	0.0	0.0
5. ครัวเรือนของท่านต้องกำหนดมาตรการการใช้จ่ายเงินกับสมาชิกในครัวเรือน	93.2	6.8	0.0	0.0
6. ครัวเรือนของท่านได้เปิดบัญชีในชื่อของแรงงานเพื่อเก็บเงินให้กับแรงงาน	94.9	5.1	0.0	0.0
7. ครัวเรือนของท่านมีการจัดการเรื่องการเงินของครัวเรือนโดยคอยควบคุมการใช้จ่ายของสมาชิกทุกคน	99.3	0.7	0.0	0.0
8. ครัวเรือนของท่านได้ชำระหนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อไปทำงานต่างประเทศ	95.6	4.4	0.0	0.0
9. ครัวเรือนของท่านได้ชำระหนี้สินจากการประกอบอาชีพในภาคเกษตรของครัวเรือน	55.8	44.2	0.0	0.0
10. ครัวเรือนของท่านปรับปรุงที่อยู่อาศัยในครัวเรือนของท่านให้ดีขึ้น	20.6	77.3	2.1	0.0
ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ				
11. ครัวเรือนของท่านซื้อที่ดิน เช่น ที่ดินทำกิน ที่ดินปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เพิ่มขึ้น	35.0	63.1	1.6	0.2
12. ครัวเรือนของท่านซื้อเทคโนโลยีสำหรับใช้ในภาคเกษตรแก่สมาชิกในครัวเรือนได้ เช่น เครื่องสูบน้ำ รถไถนาเดินตาม ฯลฯ	54.2	44.2	1.6	0.0
13. ครัวเรือนของท่านซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือนแก่สมาชิกได้ เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์ เครื่องซักผ้า ฯลฯ	99.8	0.2	0.0	0.0

ตารางที่ 2 ร้อยละของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ และความมั่นคงด้านสังคม (ต่อ)

ข้อความ	ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นภาพรวม (N=428)			
	ปฏิบัติ			
	ประจำ	บ่อยครั้ง	นาน ๆ ครั้ง	ไม่เคย
ความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ				
1. ครัวเรือนของท่านได้ช่วยเหลือเลี้ยงดู พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ตลอดจนลูกหลานของแรงงานในครัวเรือน	99.8	0.2	0.0	0.0
2. ครัวเรือนของท่านได้รับมีคชอบชมรมส่งสกลูกหลานของแรงงานในครัวเรือน	100.0	0.0	0.0	0.0
3. สมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการติดต่อพูดคุยเรื่องการทำงานในถิ่นปลายทางเพื่อให้กำลังใจแรงงาน	86.2	13.8	0.0	0.0
4. สมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการติดต่อสื่อสารกับแรงงานเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ในถิ่นปลายทาง	98.1	1.9	0.0	0.0
5. สมาชิกในครัวเรือนของท่านมีโอกาสในการพบปะพูดคุย กับญาติพี่น้องที่เข้ามาปรึกษาหารือเกี่ยวกับการติดต่อไปทำงานต่างประเทศ	32.5	67.5	0.0	0.0
6. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้นโดยการร่วมบริจาคเงิน การบริจาคสิ่งของให้ชุมชน	99.8	0.2	0.0	0.0
7. สมาชิกในครัวเรือนของท่านได้ตอบคำถามคนในชุมชนที่สนใจการไปทำงานต่างประเทศ	37.4	62.6	0.0	0.0
8. ครัวเรือนของท่านได้เป็นที่ปรึกษาให้กับคนในชุมชนที่หาข้อมูลก่อนการตัดสินใจเรื่องการไปทำงานต่างประเทศ เช่น ข้อมูลการทำงาน การใช้ชีวิตในถิ่นปลายทาง อาหารการกิน การปรับตัว ฯลฯ	96.7	3.3	0.0	0.0
9. ครัวเรือนของท่านได้ให้ความรักความอบอุ่นต่อสมาชิกในครัวเรือน	100.0	0.0	0.0	0.0
ความมั่นคงด้านสังคมของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ				
10. ครัวเรือนของท่านได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงหรืออันตรายในสังคมชุมชนแก่ลูกหลานสมาชิกในครัวเรือน เช่น ยาเสพติด การพนัน เป็นต้น	82.1	17.3	0.0	0.0
11. ครัวเรือนของท่านส่งเสริมสนับสนุนสมาชิกในครัวเรือนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงด้านอาชญากรรม	99.8	0.2	0.0	0.0
12. ครัวเรือนของท่านสามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและปลอดภัยแก่สมาชิกมากขึ้น	53.5	46.5	0.0	0.0
13. ครัวเรือนของท่านมีโอกาสการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการชุมชน เป็นผู้นำชุมชนมากขึ้นจากการที่แรงงานส่งเงินมาอย่างต่อเนื่อง	51.6	48.4	0.0	0.0

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation)

ผลการวิจัยนี้พบว่า ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ มีระดับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้านสังคม แตกต่างกัน โดยครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น มีความมั่นคงด้านสังคมที่แสดงออกอย่างชัดเจน เป็นสัดส่วนที่สูงกว่าความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงแรงงาน ควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศให้มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างอาชีพให้กับครัวเรือนในระยะยาว การชำระหนี้ อันจะเป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนให้กับครัวเรือนต่อไป ขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างความมั่นคงด้านสังคมอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาสถานภาพของครัวเรือน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ ใช้ข้อมูลจากงานวิจัย เรื่อง ความมั่นคงของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในภาคอีสาน ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยบางส่วนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณหัวหน้าครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ชัยภูมิ และขอนแก่น รวม 31 หมู่บ้าน ที่ให้ความร่วมมือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- ดุษฎี อายุวัฒน์, (2549). การย้ายถิ่น: วิถีการยังชีพเพื่อความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนอีสาน. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์**, 23 (2), หน้า 80-111.
- ดุษฎี อายุวัฒน์ และพรเพ็ญ ปานคำ, (2552). การย้ายถิ่นและความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนในชนบทอีสาน. **วารสารประชากร**, 1 (1), หน้า 55-72.
- ดุษฎี อายุวัฒน์ และภัทระ แสนไชยสุริยา. (2550). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อภาวะสุขภาพ: กรณีศึกษาแรงงานย้ายถิ่น. **รายงานการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2550**. จัดโดยสมาคมนักประชากรไทย. กรุงเทพมหานคร

- ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2544). **ปัญหาด้านการเงินของแรงงานไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ**. ขอนแก่น: เพ็ญพรินตัง.
- วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). **การย้ายถิ่น**. ค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2557, จาก http://www.cps.chula.ac.th/research_division/basic_data/b_migration.html.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานบริหารแรงงานไทยไปต่างประเทศ. (2556). **สถานการณ์แรงงานข้ามถิ่น ไตรมาสแรก ปี พ.ศ. 2556**. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2557, จาก http://www.msociety.go.th/article_attach/10412/15302.pdf.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2547). **รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร 2546**. กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). **สรุปสำหรับผู้บริหาร การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2555**. ค้นเมื่อ 25 มกราคม 2557, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/service/survey/MigrantExec51.pdf>.
- สุกัญญา เอมอัมรรวม และฟ้ารุ่ง มีอุตร. (2545). **การสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการไปทำงานต่างประเทศของคนงานไทยในจังหวัดขอนแก่น**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุกัญญา เอมอัมรรวม วัชรีย์ สังข์รัตน์ อัจฉรา เจริญผล และจิตรดา การดี. (2545). **ผลกระทบต่อความมั่นคงและการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวอันเนื่องมาจากไปทำงานต่างประเทศของคนงานไทยในจังหวัดขอนแก่น**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Alkire, Sabina. (1997). **A Conceptual framework of human security**. (Online). available :<http://www.crise.ox.ac.uk/pubs/workingpaper2.pdf>.

- Bilsborrow, R. E., Oberi, A. S., & Standing, G. (1984). **Migrations surveys in lowincome countries: Guidelines for survey and questionnaire design.** London: Croom Helm. 71
- Hugo, G. (1994). January. Migration as a survival strategy: The family dimension of migration. Paper presented at the **United Nations Expert Group Meeting on Population Distribution and Migration**, Santa Cruz, Bolivia.
- Massey, D.S., Alarcon, R., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). "Theories of international migration: A review and appraisal," **Population and Development Review**, 19(3): 431-466.
- Stark, Oded. (1991). **The migration of labor.** Oxford: Basil Blackwell, Inc.
- Schrieder, G and Knerr, B. (2000). Labour Migration as a Social Security Mechanisim for Smallholder households in Sub-Saharan Africa: The Case of Cameroon. **Oxford Development Studies**. 28(2): 223-236
- Todaro, M.P. (1976). **Internal migration in developing countries.** Geneva: International Labour Office.